

УДК 351.761.3+(341.241:341.123)"1961"

DOI 10.37749/2308-9636-2020-4(208)-3

В. І. Андрійів,

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри права,
Львівський національний університет
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Ґжицького

Б. В. Кіндюк,

доктор юридичних наук, професор,
завідувач науково-дослідної лабораторії
з проблемних питань протидії наркозлочинності
Одеського державного університету внутрішніх справ

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ДОГОВОРУ — ЄДИНОЇ КОНВЕНЦІЇ «ПРО НАРКОТИЧНІ ЗАСОБИ» 1961 р.

У статті розглянуто причини прийняття Єдиної конвенції 1961 р., яка повинна була створити єдину міжнародну систему контролю за обігом цих небезпечних речовин. Показано, що автори документа основну увагу приділили питанням міжнародної торгівлі, контролю за обігом цих речовин та термінології. Особливістю документа була наявність у ньому чотирьох списків наркотичних речовин, залежно від ступеня їх небезпечності та негативного впливу на здоров'я людини.

Ключові слова: міжнародний договір, конвенція, ООН, наркотичні засоби, юридична відповідальність, кількісні показники.

Актуальність теми дослідження пов'язана з трьома причинами. По-перше, з необхідністю протидії розповсюдженню наркотиків в українському суспільстві шляхом підвищення ефективності заходів боротьби з незаконним обігом таких засобів. На сьогодні в Україні зберігається стійка тенденція збільшення кількості наркозалежних осіб, яка впливає на рівень криміногенності суспільства. По-друге, на сучасному етапі наркозлочинність стає більш професійною, значні фінансові кошти дозволяють наркоманії підривати економіку та політичні засади держави. В таких умовах склалася ситуація, коли будь-яка держава наодинці не в змозі протидіяти незаконному обігу наркотичних засобів. Виходячи з цього, виникла необхідність тісного міжнародного співробітництва різних держав із метою протидії таким небезпечним явищам.

По-третє, Єдина конвенція «Про наркотичні засоби» 1961 р. зіграла важливу

роль в об'єднанні багатьох країн у протидії наркозлочинності. Інтерес до цього міжнародного договору є не випадковим з тої причини, що Конвенція стала основою правової політики багатьох країн, спрямованої на боротьбу з незаконним обігом наркотичних засобів, тому зміст даного документа потребує більш детального дослідження. Одночасно з цим, необхідність участі України в міжнародному співробітництві посилюється розташуванням країни в середині Європи, що призводить до використання її території як одного з шляхів наркотрафіків.

Аналіз публікацій показує, що питання міжнародного правового регулювання відносин у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів розглядалося в роботах Т. Ажакіна, І. Моднова, А. Сергієва, А. Шапошникова, С. Горькавого, В. Хоми, П. Бірюкова, А. Капустіна, С. Кашкіна та інших авторів. Незважаючи на наявність цих публікацій,

системного дослідження причин прийняття та основних положень Єдиної конвенції 1961 р. не проводилося і дане питання потребує розгляду та систематизації.

Метою роботи є розгляд історії підготовки, причин прийняття та основних положень Єдиної конвенції «Про наркотичні засоби» 1961 р.

Викладення матеріалів дослідження необхідно розпочати з історії підготовки та прийняття міжнародних конвенцій у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів. Першим таким документом стала Гаазька міжнародна опіумна конвенція 1912 р., яка була підписана на Першій Міжнародній опіумній конференції. За її результатами було прийнято рішення про створення системи міжнародного контролю за обігом наркотичних засобів, до якої приєдналося 12 країн: Німеччина, США, Франція, Росія, Японія, Китай, Англія, Італія, Португалія, Нідерланди, Персія, Сіам. Конвенція передбачала низку дієвих заходів у боротьбі з розповсюдженням наркотичних засобів, проте результати її прийняття були зведені нанівець подіями Першої світової війни. Як вказує знааний дореволюційний радянський юрист, професор М. М. Гернет, в часи цієї війни та після неї спостерігалось значне посилення використання наркотичних засобів, до яких зверталися, щоб втекти від реальності, зубожіння, знайти вихід із бідності [1, с. 41].

Процес міжнародного співробітництва в цій сфері був продовжений у 1925 р., коли на Женевській конференції була підписана Міжнародна Конвенція по опіуму, яка чітко позначила перелік наркотичних речовин, ввела систему ліцензій та реєстрації наркотичних засобів. Наступним кроком стали Женевські Конвенції 1931 та 1936 рр., які намітили низку заходів у боротьбі з наркозлочинністю та внесли в міжнародно-правову практику положення стосовно видачі злочинців іноземним державам.

В цілому, в 30-х роках минулого століття склалася система міжнародного контролю за виробництвом наркотичних

речовин та торгівлею. Разом із тим, така система мала значну кількість недоліків у вигляді того, що під контроль ставилися лише готові наркотики, а використання різних нарковмісних рослин законодавством не регламентувалося. Виходячи з цього, державний контроль не розповсюджувався на речовини природного походження, які могли використовуватися як сировина для виробництва наркотиків. Іншим недоліком тодішнього міжнародного антинаркотичного законодавства була неспроможність урядів багатьох країн виконати свої зобов'язання з причини відсутності необхідних законодавчих актів та фінансового забезпечення таких програм. Внаслідок цього виникла система конвенцій, договорів, протоколів, підписаних різними державами, яка на практиці виявилася не ефективною.

У 1945 р. після закінчення Другої світової війни була створена Організація Об'єднаних Націй, в структуру якої увійшла Комісія з наркотичних засобів, яка повинна була розробити нову Міжнародну Конвенцію про наркотичні засоби. Як вказує О. Шевчук, при підготовці цього документа у 1948 та 1953 рр. були прийняті Протоколи ООН, які передбачали міжнародний контроль за обігом деяких синтетичних лікарських засобів та регламентували право на експорт опію [2, с. 62].

З метою вирішення цього завдання 24.01.1961 р. в Нью-Йорку почалася пленарна конференція, на якій головував д-р Карба Скюрман (Нідерланди), з метою систематизації всіх чинних договорних норм у цій сфері. За її результатами була прийнята Єдина конвенція 1961 р. та створений незалежний контрольний орган — Комітет боротьби з наркотичними засобами. Завданням Конвенції було правове регулювання процесу законного виробництва й торгівлі цими засобами, а також застосування систем контролю за сировиною для отримання таких речовин. З метою вирішення даного завдання, в рамках діяльності Організації Об'єднаних Націй, представники 73 країн повинні були узгодити

систему заходів у вигляді міжнародного договору, спрямованого на боротьбу з цим негативним явищем. Як вказує С. О. Сорока, незважаючи на те, що з моменту її прийняття минуло майже 60 років, на сьогодні діють деякі її положення стосовно контролю за обігом 116 наркотичних засобів [3, с. 244].

Цікавим є те, що Радянський Союз не проявив інтересу до підготовки Єдиної конвенції 1961 р., оскільки згідно з панівною комуністичною ідеологією в країні були відсутні причини такого явища як наркоманія. Як вказує О. В. Торопигіна, в роботі пленарної конференції у Нью-Йорку брали участь делегації СРСР, УРСР та БРСР, а її текст був під-

на О. Л. Копиленко та Б. В. Кіндюком та проведені розрахунки кількості знаків у кожній зі статей Конвенції в абсолютних та відносних величинах [5, с. 6]. Зміст Конвенції складається з 51 статті, по кожній з яких були проведені розрахунки кількості знаків, а загальна кількість знаків дорівнює 62479 зн. (табл. 1). Так, найбільша кількість знаків припадає на ст. 31 «Спеціальні постанови, що стосуються міжнародної торгівлі» — 5421 зн., або 8,7 % від загальної кількості матеріалу. На другому місці знаходиться ст. 3 «Зміни в сфері застосування контролю» — 4312 зн. чи 6,9 % від загальної кількості матеріалу. На третьому ст. 1 «Визначення» — 3983 зн. чи 6,4 %.

Таблиця 1

Кількісні показники деяких статей Єдиної Конвенції 1961 р.

№ статті	Назва статті	Кількість знаків в абсолютних величинах	Кількість знаків у відносних величинах
Ст. 31	Спеціальні постанови, що стосуються міжнародної торгівлі	5421 зн.	8,7 %
Ст. 3	Зміни в сфері застосування контролю	4312 зн.	6,9 %
Ст. 1	Визначення	3983 зн.	6,4 %

писаний зі значною кількістю застережень. При цьому представник Білоруської СРС А. Гуринович головував у спеціальному комітеті, який розробляв заходи реагування у випадках, коли якась країна не виконувала положень Конвенції [4, с. 56]. Особливістю даного документа була наявність у ньому двох форм контролю: превентивного, який охоплював легальний, медичний або науковий ринок та репресивний, що застосовувався щодо незаконної торгівлі, зловживання наркотиками та наркоманії.

Розгляд змісту Конвенції показує, що її структура відповідає вимогам юридичної техніки, документ складається з преамбули, основної частини, перехідних положень, застережень та чотирьох списків наркотичних засобів. З метою детального вивчення змісту Конвенції була застосована методика, запропонова-

Виходячи з таких результатів, можна зробити висновок, що автори документа приділили основну увагу міжнародній торгівлі, системі ліценцій на переміщення наркотичних засобів, діяльності органів державної влади при проходженні транзиту наркотичних засобів, контролю в цій сфері та питанням термінології. У змісті ст. 31 знайшли відображення питання контролю, який проводився на підставі ліцензій, виданих на ввіз та вивезення наркотичних засобів, а також діяльність осіб та підприємств, які займаються переміщенням таких речовин. У змісті ліцензії повинна міститися інформація стосовно виду наркотичного засобу, його назва, кількість, адреса імпортера та експортера, а також термін, протягом якого повинна бути проведена така операція. Переміщення партій наркотичних засобів повинно супроводжу-

ватися копією дозволу на вивіз, а уряд держави-імпортера повинен надіслати уряду держави-експортера копію такого документа. У випадку, коли така умова не була виконана, партія наркотичних засобів повинна бути затримана митниками та направлена на спеціальний склад. На правоохоронні органи країни, через яку проводиться провіз партії наркотичних засобів, покладається обов'язок з ужиття заходів для запобігання зміні маршруту вантажу.

Друга за обсягом — ст. 3, була присвячена питанням сфери проведення контролю за обігом наркотичних засобів. У її змісті регламентувався порядок недопущення фактів використання наркотичних засобів без дозволу Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я, яка стверджувала офіційні списки таких речовин. На практиці такі рішення приймала Комісія, яка направляла копію такого документа до відома всіх держав — учасниць Конвенції. На перегляд списків наркотичних засобів повинен був дати згоду Генеральний Секретар ООН протягом 90 днів з дня отримання таких документів.

З точки зору юридичної техніки важливе значення мала ст. 1, в якій було викладено 30 термінів, що використовувалися в змісті документа. Так, враховуючи те, що у 60-х рр. минулого століття не

всі види наркотичних засобів були відомими представникам державних органів та громадськості, з'ясування змісту багатьох термінів мало важливе практичне значення. Так, в ст. 1 давалося визначення каннабісу, макової соломки, наркотичного препарату, незаконного обороту, виробництва наркотичних засобів тощо.

Практичне значення мала ст. 2, в якій викладено перелік наркотичних засобів, які підлягали контролю з боку держави. При цьому вказувалося, що кожна зі сторін-підписантів повинна була приймати спеціальні заходи контролю стосовно обігу особливо небезпечних наркотичних засобів. На додаток до цього, Конвенція регламентувала необхідність проведення клінічних випробувань наркотичних засобів, науково-дослідної роботи з такими речовинами з метою встановлення їх впливу на стан здоров'я населення. Як вказує С. С. Горькавий, у змісті Конвенції враховано те, що психотропні речовини різняться між собою фармакологічною дією, терапевтичною корисністю, а також обсягом нарковмісних речовин [6, с. 71]. Враховуючи значну кількість таких речовин, до змісту Конвенції увійшли чотири списки: Список 1, Список 2, Список 3 та Список 4, в яких перераховуються наркотичні речовини залежно від ступеня їх небезпечності та негативного впливу на здоров'я людей (рис. 1).

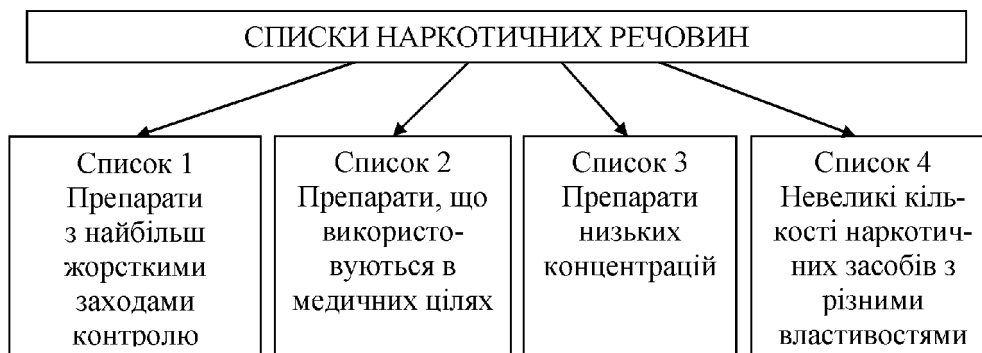

Рис. 1. Списки наркотичних речовин, які увійшли до Єдиної Конвенції 1954 р.

Так, Список 1 містив небезпечні препарати з опійного маку, листя коки та коноплі, тому Конвенція регламентувала необхідність надання державами-підписантами статистичних даних про обсяг їх виробництва, імпорту, експорту, а також їх наявність у вигляді конфіскованих вантажів. На відміну від цього, Список 2 включав наркотичні засоби з високою концентрацією, які використовувалися в медичних цілях та відпускалися за рецептами. До Списку 3 входили препарати, які містили в якості інгредієнтів наркотичні засоби з низькою концентрацією. Список 4 включав невеликі обсяги наркотичних засобів, які мали особливо небезпечні якості, але використовувалися в медичних цілях в обмеженій кількості. До змісту Конвенції увійшли положення, згідно з якими наркотичні речовини можуть бути перенесені зі Списку 2 до Списку 1, але така інформація повинна бути надана до Комісії з наркотичних засобів.

З метою впорядкування відносин у сфері обігу наркотичних засобів до змісту Конвенції увійшла ст. 19, згідно з якою кожна країна повинна була провести розрахунки обсягів наркотичних речовин та площ сільгоспугідь з метою забезпечення підприємств медичної промисловості такою сировиною. Одночасно з цим, кожна з держав-підписантів повинна була передати таку інформацію до Комітету з наркотичних засобів, який систематизував та проводив аналіз таких даних. До змісту Конвенції увійшла ст. 21, яка передбачала низку обмежень у виробництві опію, контроль за вивезенням цієї небезпечної речовини, тому кожна з держав повинна була надавати Комісії такі дані: кількість опію, концентрація речовини, яка використовувалася у сфері виробництва, в медичних та наукових цілях.

Конвенція встановлювала загальні положення норм відповідальності та видів протиправних діянь, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів. Конкретні склади злочинів і заходи відповідальності за них визначалися відповідно до національного законодавства

кожної з країн-підписантів (п. 4, ст. 36). У разі, якщо законодавство країни не передбачало юридичної відповідальності за діяльність, вказану в змісті Конвенції, країна-підписант повинна була внести зміни в своє законодавство. При цьому, якщо злочини були скоєні в різних країнах, то їх розглядали як окремі на підставі законодавства цих країн. Питання протиправності вживання наркотиків без медичних приписів, у тому числі видачу ліків з нарковмісними речовинами, держави-підписанти повинні були вирішувати на свій розсуд.

Новим напрямом сучасної юридичної науки є розробка феномену міжнародно-правових застережень, який вивчається в межах загальної теорії права. В українській юриспруденції фундатором даного напрямку є І. Д. Шутак, який розробив теорію застережень, історію становлення та їх розвитку та запропонував систему різновидів міжнародних застережень [7, с. 9]. Практичну реалізацію правових застережень можна дослідити на прикладі Єдиної конвенції 1961 р., в якій ст. 49, незважаючи на існуючі заборони, вказує, що кожна з країн-підписантів має право тимчасово дозволити використання та куріння опію, жування листя коки, вживання екстракту і настоянок каннабісу для медичних цілей. У таких випадках держава, яка внесла застереження в договір, повинна протягом 12 місяців повідомити Генеральний Секретаріат ООН.

Важливим результатом прийняття Конвенції у 1961 р. було створення Комісії з наркотичних засобів, яка здійснювала загальний контроль та займалася розробкою засад загальної політики в цій сфері. До моменту прийняття Конвенції у 1961 р. міжнародний контроль за обігом наркотичних речовин проводився значною кількістю органів: Постійним центральним комітетом з опіуму; Контрольним органом з наркотичних засобів; Комітетом експертів по токсикогенним засобам при ВООЗ. Таким чином, після прийняття Конвенції 1961 р. була створена єдина міжнародна система з контролю за обігом наркотичних засобів. Загальне керівництво такою працею було доручено

Економічній і Соціальній Раді ООН та новоствореному Міжнародному Комітету з контролю над наркотиками, що знайшло своє відображення в змісті ст. 5. Як вказує І. В. Єрофеев, цей міжнародний договір вплинув на формування нормативно-правової бази в сфері протидії незаконному обігу наркотиків та став практичною реалізацією норм міжнародного публічного права [8, с. 10].

До Конвенції приєдналися 73 країни та представники багатьох установ, таких як Міжнародна організація праці, Всесвітня Організація Охорони Здоров'я, Продовольча організація ООН, Міжнародна Організація цивільної авіації, Міжнародна федерація жінок-юристів, Організація міжнародної співпраці кримінальної поліції.

За результатами проведеної роботи можна зробити наступні **висновки**:

1. Єдина конвенція 1961 р. замінила всі раніше прийняті міжнародні договори про наркотичні засоби та створила

єдиний орган — Міжнародний Комітет з контролю за наркотиками, на який покладено функції з контролю за обігом, виробництвом та торгівлею наркотичними речовинами.

2. З точки зору юридичної техніки, структура Конвенції складалася з преамбули, основної частини, заключних, перехідних положень та застережень, які забезпечують більш ефективну реалізацію норм права. За допомогою використання кількісних показників нормативно-правових актів доведено, що автори документа приділили основну увагу питанням міжнародної торгівлі, контролю в цій сфері та термінологічному апарату.

3. До змісту Конвенції увійшли чотири списки наркотичних речовин, які поділяють їх на групи залежно від небезпечності та негативного впливу на здоров'я людини, а рішення стосовно переведення наркотичних засобів з одного списку до іншого покладалося на розгляд Комісії з наркотичних засобів.

Список використаної літератури

1. Гернет М. Н. Наркотизм, преступность и уголовный закон. М.: Книгоиздательство «Право и жизнь». 1924. № 3—4. С. 39—44.
2. Шевчук О. Конвенційні джерела у системі законодавства України з контролю за наркотиками: становлення та розвиток // Підприємство, господарство і право. 2013. № 4. С. 61—64.
3. Сорока С. О., Марко С. І. Протидія незаконному обігу наркотичних засобів: міжнародно-правовий аспект // Науковий Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2018. № 3. С. 241—251.
4. Торопыгина А. В. Социально-политические проблемы борьбы с незаконным оборотом наркотических средств: дис. ... канд. полит. наук: 23.00.02. М., 2014. 159 с.
5. Копиленко О. Л., Кіндюк Б. В. Теоретичні засади використання кількісних показників у дослідженнях пам'яток права // Юридична Україна. 2016. № 7—8. С. 4—12.
6. Горькавий С. С. Етапи становлення міжнародно-правової протидії незаконному обігу наркотиків // Науковий вісник Ужгородського університету. 2011. Вип. 15. С. 70—74.
7. Шутак І. Д. Юридична техніка: теорія правових застережень. Івано-Франківськ, 2014. 260 с.
8. Ерофеев И. В. Правовые аспекты деятельности Европейского Союза в области противодействия незаконному обороту наркотиков: дисс. На соискание учен. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.10. М., 2015. 195 с.

References

1. Gernet M. N. Narcotism, crime and criminal law. M.: Publishing House «Law and Life». 1924. № 3—4. P. 39—44.
2. Shevchuk O. Conventional sources in the system of legislation of Ukraine on drug control: formation and development // Entrepreneurship, Economy and Law. 2013. № 4. P. 61—64.
3. Soroka S. O., Marko S. I. Counteraction to illicit drug trafficking: international legal aspect // Scientific Bulletin of Lviv State University of Internal Affairs. 2018. № 3. P. 241—251.

4. Toropygina A. V. Socio-political problems of the fight against illicit drug trafficking: dis. ... cand. watered. Science: 23.00.02. M., 2014. 159 p.
5. Kopylenko O. L., Kindyuk B. V. Theoretical principles of using quantitative indicators in the study of monuments of law // Legal Ukraine. 2016. № 7—8. Pp. 4—12.
6. Gorky S. S. Stages of formation of international legal counteraction to drug trafficking // Scientific Bulletin of Uzhgorod University. 2011. Vip. 15. P. 70—74.
7. Shutak I. D. Legal technique: the theory of legal reservations. Ivano-Frankivsk, 2014. 260 p.
8. Erofeev I. V. Legal aspects of the European Union in the field of combating drug trafficking: dis. ... Cand. jurid. Science: 12.00.10. M., 2015. 195 p.

Андреев В. И., Киндюк Б. В. Основные положения международного договора — Единой конвенции «О наркотических средствах» 1961 г.

В статье рассмотрены причины принятия Единой конвенции 1961 г., которая должна была создать единую международную систему контроля за оборотом этих опасных веществ. Показано, что авторы документа основное внимание уделили вопросам международной торговли, контроля за оборотом этих веществ и терминологии. Особенностью документа было наличие в нем четырех списков наркотических веществ, в зависимости от степени их опасности и негативного влияния на здоровье человека.

Ключевые слова: международный договор, конвенция ООН, наркотические средства, юридическая ответственность, количественные показатели.

Andreev V. I., Kindyuk B. V. The main provisions of the international treaty — the Single Convention on Narcotic Drugs of 1961 year.

The article discusses the reasons for the adoption of the Unified Convention of 1961, which was to create a unified international system for controlling the circulation of these dangerous substances. It is shown that the authors of the document focused on issues of international trade, control over the circulation of these substances and terminology. A feature of the document was the presence in it of four lists of narcotic substances, depending on the degree of their danger and the negative impact on human health.

There are three reasons for the relevance of the research topic. First, the need to combat the spread of drugs in Ukrainian society by increasing the effectiveness of measures to combat illicit trafficking in such drugs. Today in Ukraine there is a steady trend of increasing the number of drug addicts, which affects the level of criminogenicity of society. Secondly, at the present stage, drug crime is becoming more professional, significant financial resources allow drug addiction to undermine the economy and political foundations of the state. In such circumstances, there is a situation where any state alone is unable to counter drug trafficking. Based on this, there is a need for close international cooperation between different states in order to combat such dangerous phenomena.

Third, the 1961 Single Convention on Narcotic Drugs played an important role in uniting many countries in the fight against drug crime. The interest in this international treaty is not accidental, due to the fact that the Convention has become the basis of legal policy of many countries aimed at combating drug trafficking, so the content of this document needs more detailed study. At the same time, the need for Ukraine's participation in international cooperation is exacerbated by the country's location in the middle of Europe, which leads to the use of its territory as one of the ways of drug trafficking.

Key words: international treaty, UN convention, narcotic drugs, legal liability, quantitative indicators.